

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วารสารนับเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่สำคัญของห้องสมุด เนื่องจากเป็นสิ่งพิมพ์ที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด ความเคลื่อนไหว และพัฒนาการของวิทยาการสาขาต่าง ๆ นอกจากนี้วารสารยังมีการจัดพิมพ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถเสนอเรื่องราวใหม่ ๆ ได้เร็วกว่าสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ทำให้วารสารมีสารสนเทศที่ทันสมัยกว่าสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น (Osborn, 1980)

วารสารนับเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีความสำคัญในห้องสมุดทุกประเภท โดยเฉพาะห้องสมุดมหาวิทยาลัย ซึ่งมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียน การสอน การค้นคว้า วิจัยของนักศึกษา อาจารย์ และนักวิชาการ (สุวรรณา อินทร์รักษา, 2532: 19) ห้องสมุดมหาวิทยาลัย จึงให้ความสำคัญอย่างมากต่อการจัดหาวารสารมาให้บริการ โดยจัดสรรเงินงบประมาณให้เป็นจำนวนมากในแต่ละปีเพื่อบอกรับวารสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งวารสารภาษาต่างประเทศซึ่งมีราคาสูง เช่น ในปีงบประมาณ 2539 สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล ใช้งบประมาณในการบอกรับวารสารภาษาต่างประเทศประมาณ 23 ล้านบาท (วนิดา รอดภัย, สัมภาษณ์, 2539) และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใช้งบประมาณประมาณ 8.5 ล้านบาท (นภา เชี่ยววงศ์, สัมภาษณ์, 2539) ในการจัดหาวารสารภาษาต่างประเทศ เป็นต้น งบประมาณในการจัดหาวารสารภาษาต่างประเทศยังมีแนวโน้มที่จะทวีจำนวนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี

ขณะที่ห้องสมุดต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการจัดหาวารสาร และผู้ใช้ยังต้องการใช้วารสารเพื่อติดตามข้อมูลใหม่ๆ อยู่เสมอ ห้องสมุดจึงต้องติดตามดูแล เพื่อให้ได้รับวารสารชื่อที่บอกรับเข้ามาครบถ้วน หากห้องสมุดยังไม่ได้รับวารสารรายการใด ก็ต้องทวงถาม เพื่อให้ผู้ใช้จะสามารถใช้วารสารได้ตามความต้องการ

ในการดำเนินการทวงถามวารสารรายการที่ห้องสมุดยังไม่ได้รับนั้น ห้องสมุดจำเป็นต้องกำหนดระยะเวลาในการทวงถามที่แน่นอน มีการกำหนดขั้นตอน และวิธีการที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินการทวงถามวารสารมีประสิทธิภาพ

การกำหนดระยะเวลาในการทวงถามวารสารนับเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณา เนื่องจากถ้าทำได้เหมาะสม ห้องสมุดมีโอกาสูงที่จะได้รับวารสารที่ทวงถามตามรายการนั้น ๆ ถ้าทวงถามช้าเกินไป สำนักพิมพ์หรือตัวแทนบอกรับวารสารอาจไม่ยอมรับรายการทวงถามของ

ห้องสมุด (Mayes, 1978: 75-76) หรือไม่ส่งเล่มให้ห้องสมุดตามที่ทางถาม เนื่องจากเล่มที่เก็บสำรองไว้หมด หรือขายให้กับตัวแทนจำหน่ายวารสารฉบับย้อนหลังไปแล้วทั้งหมด ในขณะที่เดียวกันถ้าหากทางถามเร็วเกินไป ก็อาจเป็นไปได้ว่าวารสารกำลังอยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์ หรือจัดส่งทางไปรษณีย์ และอาจก่อให้เกิดความรำคาญแก่สำนักพิมพ์ หรือความไม่น่าเชื่อถือในการทางถามของห้องสมุดครั้งต่อไป หรือห้องสมุดอาจได้รับฉบับซ้ำเข้ามา ในการกำหนดระยะเวลาในการทางถาม มีปัจจัยที่จะต้องพิจารณาประกอบการกำหนด คือ กำหนดออกของวารสาร ความสม่ำเสมอในการจัดพิมพ์และระยะทางระหว่างห้องสมุดกับสำนักพิมพ์ (Bourne, 1980: 33) รวมทั้งการกำหนดระยะเวลาทางถามของตัวแทน หากห้องสมุดไม่ดำเนินการภายในระยะเวลาที่กำหนด อาจไม่ได้รับการตอบรับจากสำนักพิมพ์ หรือตัวแทนบอกรับวารสารนั้น ๆ (Mayes, 1978: 75-76)

นอกจากนั้นการกำหนดขั้นตอนและวิธีปฏิบัติของห้องสมุดในการทางถามก็เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณาเช่นเดียวกัน ห้องสมุดต้องหมั่นตรวจสอบทะเบียนวารสารอยู่เสมอ เพื่อให้แน่ใจว่าวารสารที่บอกรับ ได้รับเข้ามาในห้องสมุดอย่างต่อเนื่อง (Brown, 1972: 127) ซึ่งนับเป็นขั้นตอนแรกของการทางถาม และเมื่อพบว่ามีการขาดฉบับใดขาดไป หรือไม่มาถึงตามกำหนด ต้องดำเนินการขั้นต่อไป คือ ตรวจสอบเอกสารการบอกรับและการจ่ายเงิน เพื่อให้แน่ใจว่ามีการบอกรับอย่างต่อเนื่อง (Tuttle, 1983: 84-85) และควรตรวจสอบดูว่าเป็นระยะเวลาที่สมควรทางถามได้หรือไม่ แล้วจึงนำข้อมูลนั้นมาจัดทำเอกสารการทางถาม ซึ่งอาจอยู่ในรูปของจดหมายหรือแบบฟอร์มที่ทางสำนักพิมพ์หรือตัวแทนบอกรับวารสารกำหนดให้ใช้ (ลดาวัลย์ ศรีธวัช ณ อยุธยา, 2536: 12) ต่อจากนั้นบันทึกวัน เดือน ปี ที่ทางถามไว้ในบัตรทะเบียน เพื่อแจ้งให้ผู้อื่นทราบว่าดำเนินการทางถามไปแล้ว (Bourne, 1980: 34) และรอดติดตามผลการทางถามว่าห้องสมุดได้รับเล่มที่ทางถามหรือไม่ คำตอบหรือการแจ้งข่าวจากสำนักพิมพ์หรือตัวแทนบอกรับวารสารควรนำมาบันทึกไว้ในบัตรทะเบียน เพื่อเป็นหลักฐานการทางถาม และเป็นข้อมูลในการให้บริการ (ลดาวัลย์ ศรีธวัช ณ อยุธยา, 2536: 14) ในกรณีที่มิได้รับเล่ม หรือไม่ได้รับการติดต่อจากสำนักพิมพ์หรือตัวแทนบอกรับวารสาร ต้องทางถามซ้ำโดยกำหนดระยะเวลาห่างจากการทางครั้งหนึ่งให้เหมาะสม

ในด้านวิธีการทางถามที่ห้องสมุดเลือกใช้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการบอกรับ ถ้าห้องสมุดบอกรับโดยตรงกับสำนักพิมพ์ ควรทางถามไปยังสำนักพิมพ์โดยตรง หรือถ้าบอกรับกับตัวแทนบอกรับวารสาร ห้องสมุดสามารถเลือกได้ว่าจะทางถามผ่านตัวแทนบอกรับวารสาร หรือทางถามโดยตรงกับสำนักพิมพ์ ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของห้องสมุดว่าการทางถามด้วยวิธีใดจะก่อให้เกิดประโยชน์กับห้องสมุดได้มากกว่า วิธีการทางถามยังรวมถึงวิธีที่ห้องสมุดใช้ในการติดต่อกับสำนักพิมพ์หรือตัวแทนบอกรับวารสารด้วย เช่น การใช้โทรศัพท์ โทรสาร ไปรษณีย์ และไปรษณีย์

อิเล็กทรอนิกส์เป็นต้น ซึ่งห้องสมุดจะเลือกใช้วิธีการใดในการทวงถาม ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และความสะดวกที่ห้องสมุดจะได้รับด้วย (Tuttle, 1983: 89-90)

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเป็นห้องสมุดประเภทหนึ่งซึ่งใช้งบประมาณในการบอกรับวารสารจำนวนมาก และประสบปัญหาได้รับวารสารไม่ครบถ้วน จึงต้องดำเนินการทวงถามวารสารรายการที่ไม่ได้รับ แต่ในทางปฏิบัติ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐส่วนน้อยให้ความเอาใจใส่ดูแลการดำเนินการทวงถามให้เป็นไปตามขั้นตอนหรือทำอย่างมีระบบ เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานต้องใช้เวลาในการทวงถามวารสารมาก และเป็นงานที่ทำซ้ำ ๆ กัน บางครั้งขั้นตอนที่ห้องสมุดกำหนดขึ้นใช้ยุ่งยาก ซับซ้อนเกินไป ทำให้เกิดความสับสนต่อผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนั้นการที่ห้องสมุดส่วนใหญ่เลือกใช้ช่องทางในการติดต่อสื่อสารไม่เหมาะสม ยังทำให้เกิดความล่าช้าส่งผลให้สำนักพิมพ์ไม่จัดส่งวารสารให้ห้องสมุดครบทุกรายการ (เรืองศรี จุลละจินดา, สัมภาษณ์, 2539) ในด้านการกำหนดระยะเวลาทวงถามนั้น ห้องสมุดส่วนใหญ่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัดในการกำหนด โดยมากมักใช้ประสบการณ์และการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติการเป็นหลัก จึงไม่สามารถกำหนดได้ชัดเจนว่าระยะเวลาใดเป็นเวลาที่เหมาะสมสำหรับการทวงถาม และการปฏิบัติยังคงแตกต่างกันไปตามห้องสมุดแต่ละแห่ง เช่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำหนดระยะเวลาในการทวงถามแต่ละครั้ง โดยเมื่อระยะเวลาที่ตัวแทนบอกรับวารสารต้องใช้ในการติดต่อไปยังสำนักพิมพ์ด้วย โดยปกติสำนักหอสมุดจะดำเนินการทวงถามประมาณ 3 เดือนครั้ง แต่หากวารสารชื่อใดที่ผู้ปฏิบัติงานเห็นว่าควรดำเนินการเป็นพิเศษ จะพิจารณาดำเนินการทวงถามต่างหาก (นภา เขียวชูวงศ์, สัมภาษณ์, 2539) หรือห้องสมุดศูนย์รังสิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำหนดการทวงถามไว้ทุก ๆ เดือน (จุฑาทิพย์ โอสถานนท์, สัมภาษณ์, 2541) เป็นต้น

จากปัญหาในการทวงถามวารสารของหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐดังกล่าว และจากความสำคัญของการดำเนินการทวงถามวารสาร ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการจัดการวารสารของห้องสมุดที่จะส่งผลให้ทรัพยากรวารสารครบถ้วนสมบูรณ์หรือไม่นั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรทำการศึกษาถึงการดำเนินการทวงถามวารสาร และปัญหาในการทวงถาม รวมทั้งแนวทางแก้ปัญหาแก่ผู้ใช้ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติงาน และแก้ไขปัญหาการทวงถามวารสารของห้องสมุดต่าง ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา

1. การดำเนินการทวงถามวารสารภาษาต่างประเทศในหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ ในด้านจำนวนวารสารที่มีการทวงถาม กำหนดระยะเวลาในการทวงถาม ขั้นตอน และวิธีการทวงถาม
2. ปัญหาในการทวงถาม และแนวทางแก้ปัญหา

สมมติฐานของการวิจัย

1. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่ ดำเนินการทวงถามวารสารภาษาต่างประเทศ โดยกำหนดระยะเวลาทวงถามจากวันที่ได้รับวารสารฉบับล่าสุด ตรวจสอบข้อมูลเพื่อการทวงถามจากทะเบียนวารสาร และใช้วิธีทวงถามผ่านตัวแทนบอกรับวารสาร
2. ปัญหาที่หอสมุดกลางส่วนใหญ่พบ คือ การกำหนดระยะเวลาในการทวงถามไม่เหมาะสม และการลงรายการทะเบียนวารสารไม่สมบูรณ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้มุ่งศึกษา การดำเนินการทวงถามวารสารภาษาต่างประเทศในหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยศึกษาวารสารที่ได้รับการทวงถามในช่วงระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2537-2539)
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐและห้องสมุดที่ทำหน้าที่เป็นหอสมุดกลาง จำนวน 24 แห่ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ โดยจะทำการสัมภาษณ์บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการทวงถามวารสารในหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ แห่งละ 1 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 24 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงสำรวจ มุ่งศึกษาการดำเนินการทวงถามวารสารภาษาต่างประเทศในหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ และห้องสมุดที่ทำหน้าที่เป็นหอสมุดกลาง โดยใช้แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการทวงถามวารสารจากหนังสือ วารสาร และงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
2. สร้างเครื่องมือวิจัย คือ แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 แบบสำรวจข้อมูลวารสารภาษาต่างประเทศ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการทวงถามในช่วงเวลา 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2537-2539) โดยผู้วิจัยเป็นผู้สำรวจข้อมูลด้วยตนเอง

จากเอกสารการทวงถามของห้องสมุด ข้อมูลที่ครอบคลุมในแบบสำรวจ ได้แก่ ชื่อวารสารที่ทวงถาม แหล่งที่บอกรับวารสาร (สำนักพิมพ์ และ/หรือ ตัวแทนบอกรับวารสาร) ระยะเวลาในการทวงถามวารสาร และวิธีการทวงถามวารสาร

2.2 แบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้สัมภาษณ์บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการทวงถามวารสาร แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างงานวารสารของห้องสมุด

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการทวงถามวารสาร

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในการทวงถามและแนวทางการแก้ปัญหา

3. ทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวิจัย ประชากรในการทดสอบได้แก่ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 5 แห่ง โดยใช้วิธีการทดสอบดังนี้

3.1 แบบสำรวจ ทดสอบโดยใช้แบบสำรวจเก็บข้อมูลวารสารภาษาต่างประเทศที่มีการดำเนินการทวงถามในช่วงเวลา 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2537-2539) จากเอกสารการทวงถามวารสารภาษาต่างประเทศ ของหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 5 แห่ง โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

3.2 แบบสัมภาษณ์ ทดสอบโดยสัมภาษณ์บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการทวงถามวารสารของหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเอกชนทั้ง 5 แห่ง แห่งละ 1 คน

4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์

5. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

5.1 สํารวจข้อมูลวารสารภาษาต่างประเทศ ที่มีการทวงถามในช่วงเวลา 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2537-2539) โดยผู้วิจัยเป็นผู้สำรวจด้วยตนเอง จากเอกสารการทวงถามของหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 24 แห่ง

5.2 สัมภาษณ์บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการทวงถามวารสาร ของหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 24 คน

6. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ โดยการหาค่าทางสถิติ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ หาค่ามัธยัมเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปความเรียงและตาราง

7. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นแนวทางแก่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ และห้องสมุดประเภทอื่น ในการปฏิบัติงานทวงถามวารสาร และแก้ไขปัญหาในการทวงถามวารสาร

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

วารสาร	หมายถึง	สิ่งพิมพ์ที่มีกำหนดออกต่อเนื่องเป็นระยะและออกอย่างสม่ำเสมอมากกว่าปีละ 1 ฉบับ ครอบคลุมวารสารวิชาการ วารสารทั่วไป วารสารสาระสังเขป และวารสารดรรชนี
การดำเนินการทวงถามวารสาร	หมายถึง	การปฏิบัติงานเพื่อติดตามวารสารในรายการที่ห้องสมุดยังไม่ได้รับเล่มตามกำหนดเวลา ครอบคลุมถึงการกำหนดระยะเวลาในการทวงถาม ขั้นตอน และวิธีการทวงถาม
ขั้นตอนการทวงถาม	หมายถึง	แนวทางปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานกำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการทวงถาม ได้แก่ การตรวจสอบข้อมูลเพื่อการทวงถามการจัดทำเอกสารในการทวงถาม และผลของการทวงถาม
วิธีการทวงถาม	หมายถึง	แหล่งที่ห้องสมุดใช้ในการทวงถามวารสาร ได้แก่ ทวงถามโดยตรงกับสำนักพิมพ์ หรือทวงถามผ่านตัวแทนบอกรับวารสาร และช่องทางที่ใช้ทวงถาม ได้แก่ ใช้บริการไปรษณีย์ โทรสาร โทรศัพท์ และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์